

объявленій и лотерейныхъ билетовъ продавано и печатано не было, и никтоьъ изъ подданныхъ ея ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА ни для какихъ лотерей, хотя бы она и въ чужихъ державахъ разыгрываны были, не подписывался, и въ она не входилъ и билетовъ не бралъ, подъ какимъ бы то видомъ не было, о томъ отъ Правительствующаго Сената во всемъ государствѣ публиковать; о чемъ симъ и публикуется.

Подлинный за подписаніемъ Правительствующаго Сената М. П. Место печати Печатанъ въ Санктпетербургѣ Правительствующемъ Сенатѣ 1 июня 7 дня 1771 года

ПОСИЛАННЯ

1. Струкевич О. К. Канцелярія Генеральної військової артилерії // *Енциклопедія історії України*: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2007. – 528 с.: іл.
2. ЦДІАК України, ф. 1641, оп. 1, спр. 235.
3. Майстров Л. Теория вероятностей: исторический очерк / Отв. ред. И.Б. Погребыский. – М.: Наука, 1967. – 321 с.
4. Устав благочиния или Полицейской: Часть первая. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.prlib.ru/item/388866>.
5. По вопросу об учреждении лотереи: Доклад императрице Екатерине II 1771 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Russ/XVIII/EkaterinaII/Russkaja_starina/8/text.htm Цит.: По вопросу об учреждении лотереи. Доклад императрице Екатерине II 1771 г. // *Русская старина*. – 1886. – № 8.

Абакумова В.И. Из фонда «Канцелярия Генеральной военной артиллерии, г. Глухов, Нежинского полка» (ЦДІАК)

Публикуется Указ императрицы Екатерины II о запрете проведения в государстве лотереи. Печатная копия документа хранится в фонде Центрального государственного исторического архива Украины (Киев). Указ был получен Канцелярией Генеральной военной артиллерии, которая размещалась в Глухове. Канцеляристы разослали указ для повсеместного ознакомления на территории, находящейся в сфере управления Второй Малороссийской коллегии.

Ключевые слова: Вторая Малороссийская коллегия, Канцелярия Генеральной военной артиллерии, императрица Екатерина II, указ, лотерея.

Abakumova V.I. From the fund of the «Office of the General military artillery» Hlukhiv, Nizhyn regiment» (TSDIAK)

The Decree of Empress Catherine II on banning lottery in the state is published. A hard copy of the document is stored in the fund of the Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv. The Office of the General Military Artillery received the decree, which was located in Hlukhiv. The clerks sent a decree for general familiarization in the territory under the administration of the Second Little Russian Collegium.

Key words: the Second Little Russian Collegium, the Office of the General Military Artillery, decree, Empress Catherine II, lottery.

13.03.2019 р.

УДК 94(477.5)551.509.68«1784»

Л.В. Артемова

ВІДБУДОВА ГЛУХОВА ПІСЛЯ ПОЖЕЖІ 1784 РОКУ

У статті поданий документ (рапорт) періоду правління Катерини II, адресований генерал-губернатору Малоросії П.О. Румянцеву-Задунайському, щодо відбудови Глухова після нищівної пожежі 1784 року. Документ визначає особливості реконструкції міста відповідно до історичної забудови і нового перепланування та наголошує на проблемних питаннях, які виникали внаслідок відродження міського середовища.

Ключові слова: Глухів, пожежа 1784 року, граф Румянцев-Задунайський, конфірмований план, прямокутна мережа вулиць, форштадт, планування, селітебна земля, нові дороги.

У фондах Центрального державного історичного архіву України у Києві (ЦДІАК) є чимало документів, у яких зберігається інформація щодо різних періодів розвитку літописного Глухова. Шляхом реконструкції та інтерпретації подій минулого за допомогою достовірних архівних матеріалів можна врешті-решт отримати правильне уявлення про те чи інше явище або постать.

Як за часів совєтської України, так і в роки незалежності проведений системний аналіз доступних першоджерел істотно посприяв оптимальним студіюванням значення глухівського періоду української історії, допоміг об'єктивно оцінити історико-культурну спадщину Глухова. Ці дослідження вилились у чималу кількість наукових праць і окремі монографії таких авторів, як В.К. Ткаченко [1], Д.Г. Гумілевський [2], В.І. Белашов [3], В.В. Вечерський [4], Ю.О. Коваленко [5].

Нашу увагу в архівному фонді № 5 ЦДІАКу привернув документ, який унаочнює події, що відбувались у Глухові кілька сотень років тому. У даній публікації йдеться про епізод, який остаточно поклав кінець бурхливому життю колись столичного Глухова, а саме про пожежу 1784 року та відбудову міста після знищення його вогнем.

Серед архівних документів збереглися свідчення про глухівську пожежу, які не лише висвітлюють причину виникнення лиха, але й перераховують кількість споруд Глухова, що потерпіли від вогню. Докладний опис останніх поданий у науковій праці Ю.О. Коваленка «Глухівська пожежа 1784 року у документах» [5, с. 232–233]. Проте, розбудові та реконструкції історичного міста та його структурних елементів після пожежі не присвячено жодної публікації дослідників.

Природному стихійному лихові та руйнівному факторові – пожежі 1784 року у Глухові – передував наказ Катерини II від 1782 року, за яким загальноімперське адміністративно-територіальне урядування поширювалося на всю територію Гетьманщини. Отже, Глухів утратив статус адміністративного центру Лівобережної України, перетворившись на рядове повітове містечко Новгород-Сіверського намісництва [4, с. 92].

Незважаючи на втрату політичного статусу Глухова і намагання царського уряду перетворити його у провінційний населений пункт, колишня гетьманська столиця

продовжувала залишатися великим столичним містом. Знищити Глухів, як культурний центр і наочний символ колишньої української автономії, керманічам Російської імперії допомогла велика пожежа 1784 року. Вона спопелила майже половину його будівель [3, с. 82].

Втрата архітектурних домінант міста супроводжувалася зламом історично сформованої мережі: згідно з проектом перепланування Глухова все місто отримувало перехресно-рядове розпланування з квадратними кварталами [6, с. 270]. На відміну від реконструкції Глухова доби Гетьманщини, здійсненої під керівництвом архітектора Андрія Квасова, «за новим конфірмованим планом», який пройшов апробацію та перевірку на практиці і був офіційно схвалений «Єя Імператорською Величністю», нові вулиці і площі «прорізалися» через уже зведені будинки та власні ділянки буквально «по живому». У такий спосіб, зберігаючи візуально-інформаційний каркас історичного міста, Глухів отримав нову прямокутну мережу вулиць, які інколи порушували збережену і стали протягом століть забудову садибного типу. «Всі вулиці та квартали були розмічені землемерами прокопаними лініями, при цьому велика частина селітебної землі відходила на вулиці та торгові площі» [7, акр. 20]. Такі адміністративні заходи та зміщення селітебної зони, призначеної для розміщення житла, зустріли цілком зрозумілий опір населення.

Реконструкція Глухова після пожежі 1784 року, що була викликана новими життєвими потребами, просувалася з великими труднощами. Його мешканці просили дозволу «у середині міста на своїх придбаних землях, чи землях отриманих у спадок відбудувати знищене пожежею житло до зими» [7, арк. 21]. Місця, де до пожежі були «торгові ряди у вигляді дерев'яних та кам'яних лавок з красним товаром, за новим планом віддавалися під особисту забудову» [7, арк. 24]. Проте чиновники, «вважаючи ці ділянки землі своєю власністю, почали без дозволу будувати знову на них свої лавки» [7, арк. 22]. Найбідніші верстви населення до пожежі жили «уздовж самих великих доріг Глухова у маленьких будиночках» [7, арк. 23]. Частина цих помешкань за новим планом відійшла на нові дороги та площі, як наслідок – для житлового будівництва біднякам відводили вільні місця на форштадтах. «У багатьох мешканців Глухова садибні забудови перетиналися, ділилися навпіл новими дорогами і на двох сторонах дороги залишалося по невеликій частині, так що ніяким чином побудувати житло на них уже було не можна» [7, арк. 25]. Крім іншого постало актуальне питання «де взяти людей для будівництва нових доріг та площ, які проходили через різні будівлі, льохи тощо, адже колодників у місті тільки 10 чоловік» [7, арк. 26].

Ці та інші питання планування та розбудови міста після пожежі 1784 року і суть даної проблеми висвітлені у наведеному нижче документі.

До наукового обігу уперше вводиться офіційне письмове повідомлення (рапорт) полковника і глухівського коменданта Євдокима Простоквашина до генерал-губернатора Малоросії фельдмаршала П. Румянцева-Задунай-

ського «О будущем в городе Глухове на погорелых местах гражданских домов строения».

При публікації рапорту збережено оригінальний рукопис документа.

Его Сиятельству Высокоповелительному Господину Генераль Фелдмаршалу, Главнокомандующему кавалериею и второю дивизиею Сенатору киевскому черниговскому и новгородскому Северскому Генераль Губернатору, Коллегии Малороссийской Президенту, кирасирского военного Ордина Полку Полковнику, всех Российскихъ Ординовъ, королевскаго Прускаго Чернаго Орла и Голштинскаго Святыя Анны Кавалеру, Графу Петру Александровичу Румянцеву Задунайскому.

РАПОРТЪ

Его превосходительство господинъ генераль майоръ, иновгородской Северской губернаторъ Илья Богдановичъ Бибииковъ вбытность свою, здесь словесно а потомъ даннымъ отъ 3 числа сентября подъ № 681 ордеромъ изволилъ мне приказать какъ в городе такъ инафорштатахъ на погорелыхъ местахъ здешнимъ, гражданамъ строитя позволять прямыми улицами по опробованному ЕЯ ИМПЕРАТОРСКИМЪ ВЕЛИЧЕСТВОМЪ в 9 день июля мца 1765 году плану, по которому губернскимъ землемеромъ господиномъ майоромъ Рахмановымъ с уездными землемерами всредине города все улицы и кварталы прокопанными линиями назначены и великая часть селідебной земли отходитъ наулицыи торговыя площади, то я нена ходя способа всехъ гражданъ удовольствовать другими землями вместо бывшихъ подъ ихъ строениями которыми оне покупаемъ и по наследству владели.

Осмеливаюсь вашего Сиятельства покорнейше просить на подносимой при семъ мой докладъ оснабденіи высокою резолюцією. А каковъ я отъ его превосходительства господина генераль майора и губернатора ордеръ имею, со онаго копию усею подношу.

Полковникъ Глуховскіи Комендантъ

Евдокимъ Простоквашинъ

№ 598

5 сентября 1784 году, Глуховъ

Отъ полковника и глуховскаго коменданта Простоквашина о будущемъ в городе Глухове на погорелыхъ местахъ гражданскихъ домовъ строеніи, покорнейшіи докладъ

1.

Всемъ темъ гражданамъ кои просятъ дозволенія всредине города на своихъ покупке и понаследству приобретенныхъ или земляхъ кнаступающей зиме построить избы деревянные согорожею плетневою ікольями дать ли имъ оное.

2.

По большимъ улицамъ отъ московскихъ до киевскихъ и отпутивльскихъ до белополовскихъ воротъ, и втєхъ

самыхъ кварталахъ вкоихъ по конфирмованному плану назначено строить каменные дома о двухъ этажахъ славками, позволять ли ныне на первой случаи строить маленкия избы сдвориками деревянныя, и покакому плану, и брать ли отнихъ какие обязательства или безъ плановъ и безъ обязательствъ.

3.

Натехъ местахъ где прежде пожара построены были разными чиновниками каменные и деревянныя для красныхъ товаровъ лавки отдаваемые ими наоткупъ купечеству по опробованному плану положено быть домамъ, но те чиновники считая оныя земли имъ принадлежащими строятъ ныне свои лавки. То сие строение оныхъ имъ позволить ли или запретить.

4.

По конфирмованному плану положено, около церкви Святыхъ троицы и Святителя Николая сделать каменную ограду и внутри оныхъ каменные лавки. А ныне многия купцы имещане просятъ дозволения построить на техъ местахъ лавки на первой случаи деревянныя и лицом на дорогу аневнутрь ограды. Сие имъ позволить ли.

5.

Торгующия здесь тулския и калужския купцы по прозбе ихъ и стехъ городовъ исключенныя и причисленныя вглуховское купечество просятъ позволения построить имъ собственныя напервой случаи деревянныя дома вназначенномъ квартале подороге идущей отпутивльскихъ до белополовскихъ воротъ. Между большаго казенного каменного дома и церкви Святыхъ Трехъ Анастасии, противъ бывшихъ домовъ господъ Оболонского и Марченка, что былъ Безбородкинъ длиною по дороге на тридцать семь, а шириною на дватцать шесть трехъ аршинныхъ саженьяхъ. А какъ оне своихъ земель неимели, а жили всегда внаемныхъ домахъ. Енежъ место, коего оне просятъ было ничемъ незастроеное и никто изъ гражданъ ни панок претензіи кнему неимеетъ, то я давъ имъ позволеніе выстроить на немъ шесть домовъ отвѣдя каждому на одинъ длиною двенатцать а шириною тринадцатъ сажень. Вкоихъ оне и кладовыя для товаровъ анбары иметь будутъ. Однакожъ для лутчаго утверждения и спрашивае на сие опробаціи, и не будетъ ли дано имъ на те дома плановъ.

6.

Крайне недостаточнымъ гражданамъ имевшимъ до пожара внутри города и на самыхъ большихъ дорогахъ маленкия свои домики. Ныне насамыхъ техъ же местахъ позволители имъ строится или велеть продать и имъ другіе места отвѣсть на форштатахъ свободныя. А техъ у которыхъ места отошли на вновь назначенныя дороги и подплощади какимъ образомъ удовольствовать.

7.

Подороге болшой отъ киевскихъ кмосковскимъ воротамъ на правой руке перваго квартала задняя часть захватила каменную монастырскую ограду, которую ныне сломать ли или еще оставить такъ. А дома потой улице

позволить ныне построить уступя несколько отъ ограды.

8.

За отшедшия навновь назначенныя по конфирмованному плану дороги и торговыя площади бывшия поныне подворовымъ селеніемъ и подлавками для красныхъ товаровъ земли, и скакихъ имянно другихъ гражданъ удовольствовать.

9.

У многихъ гражданъ въ городе дворовыя места новыми дорогами пересечены пополамъ, и осталось имъ оныхъ на обоихъ сторонахъ дороги помалой части, такъ что никоимъ образомъ пастроится нанихъ уже невозможно. Но оне желаютъ дома свои иметь всредине города. То и скакихъ местъ отвѣсть имъ другіе и что учинить со оставшими придорогахъ малыми ихъ частями.

10.

Те земли накоихъ до пожара были построены казенныя дома и имянно первой где жилъ господинъ генераль поручикъ и кавалеръ князь Мещерской, второй где жилъ архитекторъ Квасовъ, третей называемой воинсковыхъ канцеляристовъ куренемъ, четверок где была волная аптека, такъ же подъ лавками и маленькими домиками отдаваемыми внаемъ, скоихъ деньги собиралися на Анастасиевскую церковь, гражданамъ требующимъ местъ заихъ отшедшии подъ дороги и подъ торговыя площади земли, отводить ли исплатежемъ ли вказну или безъ всего.

11.

Всякомули гражданину подъ дома земли отъ вѣсть поравной части и поскольку имянно длины и ширины сажень или такое количество сколько ево собственной по крепостямъ владеемой поддороги и подплощади отошло.

12.

На форштате замосковскими воротами саженьяхъ вдесяти отъ городского валу построены были разными чиновниками весьма стесненно лавки шалаши и ящики и отдавались занемалую сумму денегъ купцамъ и мещанамъ внаемъ, которыя въ нихъ продавали бочками ведрами и мелочными мерами деготь, масло, сало, соль, свежее и соленое мясо и рыбу, овсь и сено, и всякие мелочныя деревянные ременныя, пенковыя и личные вещи. Нынежъ поданому мне отъ его превосходительства господина генераль майора и новгородского Северского губернатора Ильи Богдановича Бибикова ордеру повеленно тамо оставить площадь отрва на тридцать сажень накоторую все оныя лавочныя места отошли и иметь ихъ уже негде. Кои неповеленноль будетъ построить намосковской и путивльской дорогахъ вконцахъ селенеи насвободныхъ земляхъ, и всемли чиновникамъ напостроение ихъ места отвѣсть, или однимъ только купцамъ и мещанамъ.

13.

Мясныя лавки неповелено ли будетъ приказать построить на белополовскомъ форштате, позади торговыхъ банъ внизу на свободномъ месте отгородского валу саженьяхъ втритцати лежащемъ поручью идущему и споганого ставка въ большое озеро.

14.

Некоторые граждане жалуются что их каменные погребки пришли навновь назначенныя дороги и должны насыпаны быть, им же оныя стоят немалых сумъ денегъ, и при бывшемъ пожаре остались безъ всякого поврежденія, которыя приплонировании дороги насыпать ли. Безъ того же по дорогамъ проезда иметь будетъ неможно.

15.

Для плонирования въ городе всхъ вновь назначенныхъ дорогъ, которыя проложены чрезъ бывшия строенія погребки и ледники, оттуда работныхъ людеи взять ибо колонниковъ здесь находится только десять человек. Есть ли же ко оному употребить однихъ только гражданъ то оне почувствовать могутъ немалое отягощеніе. Тем паче что изнихъ многія занимаютъ должны строеніемъ для себя домовъ на место сгоревшихъ.

Полковникъ Глуховскои Комендантъ**Евдокимъ Простокващинъ****5 сентября, 1784 году, Глуховъ**

Сподіваємось, що наведений текст документа буде додатковим джерелом для дослідження особливостей реконструкції міста Глухова після пожежі 1784 року відповідно до історичної забудови і нового перепланування.

ПОСИЛАННЯ

1. Ткаченко П. Глухів: історико-краєзнавчий нарис. – Харків, 1968. – 214 с.
2. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. 7. Стародубский, Мглинский, Новозыбковский, Глуховский и Нежинский уезды. – Чернигов, 1873. – 279 с.
3. Белашов В.І. Глухів – столица гетьманської і Лівобережної України. – Глухів, 1996. – 143 с.
4. Вечерський В.В., Белашов В.І. Глухів. – К., 2003. – 164 с.
5. Коваленко Ю.О. Глухівська пожежа 1784 року у документах // Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць. Випуск 4. – Київ–Глухів, 2011. – С. 232–235.
6. Вечерський В.В. Гетьманські столиці України. – К., 2008. – 317 с.
7. Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 54, оп. 1, спр. 3251.

Артемова Л.В. Восстановление Глухова после пожара 1784 года

В статье представлен документ (рапорт) периода правления Екатерины II, адресованный генерал-губернатору Малороссии П.А. Румянцеву-Задунайскому, по восстановлению Глухова после сокрушительного пожара 1784. Документ определяет особенности реконструкции города в соответствии с исторической застройкой и новой перепланировкой. Обращает внимание на проблемные вопросы, которые возникали в результате возрождения городской среды.

Ключевые слова: Глухов, пожар 1784, граф Румянцев-Задунайский, подтвержденный план, прямоугольная сеть улиц, форштадт, планирование, селитебная земля, новые дороги.

Artemova L.V. Restoration of Hlukhiv after the fire in 1784

The article presents a document (report) of the reign of Catherine II, addressed to the governor-general of Little Russia, P.A. Rumiantsev-Zadunaisky, for the restoration of Hlukhiv after a crushing fire in 1784. The document defines the features of the reconstruction of the city in accordance with the historical buildings and the new redevelopment. He draws attention to the problematic issues that have arisen as a result of the revival of the urban environment.

Key words: Hlukhiv, Hlukhiv fire 1784, earl Rumiantsev-Zadunaisky, confirmed plan, rectangular street network, forstat, planning, residential land, new roads.

24.03.2019 р.

УДК 1(091)(477)Козельський

М.Й. Заремський

ВПЛИВ КОНЦЕПЦІЇ Е. ШЕФТСБЕРІ НА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ Я. КОЗЕЛЬСЬКОГО

Розглянуто співвідношення фундаментальних понять моральної філософії українського мислителя XVIII ст. Якова Козельського – «прямої істини» і «прямої доброчесності» – з концептуалістикою емпіричної етики англійського філософа Ентоні Шефтсбері.

Ключові слова: «пряма істина», «пряма доброчесність», моральна філософія, Я.П. Козельський, Е.Е.К. Шефтсбері.

Епоха Просвітництва, розквіт якої припадає на XVIII століття, своєрідною «осьовою координатою» має філософські концепції людини, що виникли в Західній цивілізації і мали яскраво виражену людиноцентричну спрямованість. Вони склали новий етап в осмисленні людської сутності, у результаті якого з'явився особливий напрямок людинознавства – філософська і педагогічна антропологія. Яскравим свідченням цього є філософська та педагогічна творчість українського мислителя Якова Павловича Козельського (1728–1794). Цей уродженець Полтавщини у період з 1770 по 1778 рр. працював завідувачем архівного відділу Малоросійської колегії у місті Глухові.

Основні етапи життя і творчості, формування філософських і соціально-політичних поглядів ученого і педагога-практика проходили в умовах поглиблення суперечностей суспільного ладу в Російській імперії у XVIII ст., загострення боротьби в галузі політичної ідеології і філософського її обґрунтування, викликаних розповсюдженням ідей західноєвропейського Просвітництва, яке ставило за мету подолання існуючих недоліків у суспільних відносинах шляхом удосконалення природи людини через зміну політики, побуту, законодавства, виховання людини на засадах добра, справедливості, гуманності, поєднаних із розвитком науки та освіти.

Я. Козельський – учений, перекладач, педагог, мислитель-гуманіст, спираючись на всю сукупність досягнень науки і філософії свого часу, виступив із теоретичним обґрунтуванням власного просвітницького проекту, адаптованого до російської дійсності, який повністю був суголосним із провідними ідеями і вимогами європейського Просвітництва.

Історики філософії активно досліджували період, який нас цікавить. Західноєвропейські філософські системи XVIII століття розглядали у своїх роботах Т. Артем'єва, В. Асмус, В. Біблер, М. Виноградов, П. Гайденко, А. Гордієнко, В. Гусев, В. Кузнецов, Б. Меєровський, І. Нарський, П. Шашкевич. Серед вітчизняних досліджень слід назвати твори І. Бака, Ю. Когана, В. Ерна, Я. Колубовського, І. Огородника, М. Русина, М. Булатова, В. Табачковського, В. Лісового, В. Кременя, В. Петрушова, Л. Лопатіна, М. Сафонова, П. Столп'янського, Ю. Шемшученка, В. Ярошовця та багатьох інших. Пев-